

OROSZ PUSZTASÁG.

Dícséretet nyert elbeszélés.

PÁVEL egy nyomorúságos kis szibériai faluban lakott két öreg emberrel. Mind a kettő a nagyapja volt és rajtuk kívül nem volt néki senkije az egész világon. Élt ugyan a szomszéd kunyhóban egy sápadtképű fiatalasszony, aki fiának nevezte őt, de az csak a dajkája volt, aki irgalomból szoptatta a gyermeket, mikor kéthetes korában anya nélkül maradt. Apja meg sem érte az ő születését s így a kis Pável, alighogy megkezdte az életet, már teljesen árva volt. De a két nagyapó ott állt a bölcső mellett s mikor a gyermek látni kezdte a földi dolgokat, két jóságos öreg szempárba csodálkozott bele, melyeknek kék iriszeről szakadatlanul sugárzott rája a szeretet.

Kék volt a szeme mindenik öregnek, de nem kell ám azt hinni, hogy egyforma kék. Szergej apó szemében úgy ködlött a kékség, mint alkonyatkor a távoli hegyeken. Szergej apónak messzenéző, réveteg, szomorú pillantása volt s mellette a kis fiú mindig csendes volt és komoly. Bezzeg nem így állt a dolog a másik nagyapóval! Az sohasem nézett messzire, csak éppen Pávelre s kékesszürke szeme olyan vidáman csillogott az apró ráncok között, mint az acél, ha rásüt a nap. Ha megkérdezik a kis fiút, hogy melyik nagyapót szereti jobban, aligha tudott volna rá megfelelni, de a valóságban mégis Kurt nagyapához húzott inkább, mert őmellette egészen betöltötte a nyugalom és a biztonság boldog érzése.

A két nagyapó rubaskában járt, mint akármelyik muzsik és semmivel sem voltak gazdagabbak a nyomorúságos telep többi lakójánál. De Pável, amint cseperedett, hamarosan kitapasztalta, hogy a falubeli emberek nyomába sem érnek az ő két öregjének. Mert Kurt nagyapó, meg Szergej ezer olyan dolgot tudott ám, aminek a legvénebb muzsik sem hallotta a hírét. Pável ugyancsak sok kérdéssel ostromolta őket, de még sohasem esett meg, hogy meg ne tudtak volna neki felelni. Kurt nagyapa pedig kérdezetlenül is tanítgatta, amikor csak ráért. Az erdőn és a mezőn ezernyi érdekes és különös látnivaló akadt, melyekből ő sorra ki tudta bontogatni a természet titkait. Esténként pedig távoli országokról és a régmúlt időkből beszélt a gyermeknek csodálatos dolgokat, melyeket az olyan lelkendező gyönyörűséggel hallgatott, mint a tündérmesét. Bizony, nagyapóék okosabbak voltak a többi embernél és ezt senkisémm tudta olyan jól, mint Pável; mert a falubeli népek eljöttek ugyan néha tanácsot kérni tőlük, de azért mégis csak többre becsülték Jefimet, a varázslót.

Jefim hosszú szakállú, piszkos vén ember volt s apró, szúrós szemével oly félelmesen tudott nézni, hogy az ember hátán végigfutott a hideg. Jeles, nagy samán hírében állott s a faluban mindenki vele gyógyíttatta magát is, állatjait is; ő úzte ki varázslataival a házakból a férgeket, a fürdőkunyhók gőzéből a rossz szellemeket s veszedelem idején ő áldozta fel a fekete kakast Perkunász-isten oltárán.

Az öreg pópa, amíg élt, némileg vetélytársa volt neki, de nemrégiben meghalt s a Szent Szinodus — nem tudni miért? — nem küldött helyette másikat. Azontúl Jefimé lett az egész falu mindentől, csak Kurt nagyapó nem tűrte meg őt még a tájékán sem a háznak. A samán ezért váltig fenekedett az öregekre és sohasem említette őket másképp, csak így: A jövevények, az idegenek. Pedig sok év eltelt már azóta, hogy nagyapóék egy téli napon megérkeztek a befagyott mocsáron át.

Nagy eset volt ez akkor s az álmoszemű szláv asszonyok sokáig súgtakbúgtak utána. Mert ez nem olyan falu volt, mint a többi; dél felől az őserdő, északról végeérhetetlen lápföld vette körül s elzárta az egész világtól. Ha valaki el akart volna rejtőzni, ennél jobb búvóhelyre igazán nem akadhatott volna. Ide még a vándor kalmárok is csak egyszer jöttek évente, nyár derekán, ha tartós volt a szárazság. De sohasem esett még meg, hogy télvíz idején idevetődött volna valaki, azért nagyapóék érkezése nagy riadalmat keltett. Ijedt és bizalmatlan báméskodók vették őket körül, de a jövevények olyan rossz állapotban voltak, hogy csakhamar segítőkészek nyúltak feléjük.

Négyen voltak ők akkor: a két öreg, meg egy fiatal pár. Szomorú párocska volt biz' az; egyik betegebb, mint a másik. A férfi hatalmas, szép szál legény volt valamikor, de összesorvadt és elsárgult, mint lehullás előtt a falevél. Az asszonyka vézna kis gyermektestében új életet hordozott és már nem is volt messze az ő órája. Elkínzott fehér arcocskáján örökös rémület ült, szép ibolyaszínű szeme mindig fátyolos volt a könnyektől.

Mind a négyen halálosan kimerültek voltak, csak Kurt apónak volt annyi ereje, hogy feleljen a kérdezősködéésre. Elmondta, hogy tatár-rablók elől menekülnek, akik fölgették a falujukat és most szeretnének itt letelepedni.

Röviddel ezután fölvevették a két öregot a Mirbe — az orosz falusi vagyonszösségbe — s kiosztottak nekik egy darab földet az irtásból. Nagyapóék fel is törték azt a tavaszon és összeácsoltak egy házacskát, de alighogy elkészültek a keserves munkával, meghalt a fiatal férfi. Az asszonyka ágynak esett akkor és föl sem kelt többé; két héttel a kis Pável születése után lehunyta fájdalmas, szelíd kék szemét.

Igy temette el Kurt apó a fiát, Szergej apó a leányát. És most már semmijük sem maradt a világon, csak a kis Pável.

De milyen gyöngé, nyomorult kis jószág volt az! — beteg szülte az inségnek és a fájdalomnak, akiben alig-alig lobogott az élet lángja. Láthatta akárki, hogy ezt a gyermeket nem mentheti meg a Pavlovna Anna teje, neki nagyapóékra van szüksége. S mert így állt a dolog, Kurt nagyapó keményen összeszedte magát és talpra állította az öreg Szergejt is, aki leroskadt keresztjének súlya alatt. Azt mondta neki:

— Élünk kell, hogy a gyermek éljen!

És éltek és dolgoztak nyomorult muzsikok módjára, törték a földet a kis darab zabkenyérért, vágták a fát az erdőn s küzdöttek a szibériai tél hidegével és farkasaival. Szó sem volt már róla, hogy elhagyják a mocsár és az őserdő alkotta menedéket; amíg Pável férfisorba nem kerül, itt kell maradniok. Pedig mikor elindultak, más céljuk volt: a határ; — azért küzdöttek és vergődtek, hogy kiszökhessenek a szovjetbirodalomból. Mert nagyapóék nem a tatárok elől menekültek, hanem a Cseka fegyverei elől.

Teltek az évek; Pável már a tizenkettedik esztendejében járt. Szép nagy, erős fiú lett belőle és az öregek minden gondjáért örömmel fizetett. Nemes férifalánta volt, — lelkes, bátor, gyöngéd és vidám. Ragyogó okos

szeméből sugárzott a bizalom és a hálás kedély tiszta életöröme ; olyan anyagból volt a lelke, melyet teljesen átjár a fény.

Pávelnek nem volt játszópajtása a faluban. A fakószóke és tunyavérű kis muzsikgyerekek idegenül csodálkozó pillantásokat vettek rá, ha megpróbált velük játszani. A próba mindig balul ütött ki : nem értették meg egymást, nem voltak összehangolva, — akár a síp, meg a hegedű. De ő, meg a két nagyapó annál jobban megértették egymást s mellettük Pávelnek ezer mulatsága akadt. Szeretett dolgozni a mezőn, szeretett az erdőben cserkészni, kis bogarak jövés-menését figyelni a fű között, vesszőből játékot faricskálni, de legjobban szerette Kurt nagyapót hallgatni ha téli estén felolvasott a Könyvből.

Ilyenkor a padkán ült, hátát a jó meleg kemencének vetve s ragyogó szemét egy pillanatra sem vette le az olvasó öreg arcáról, melyre titokzatosan váltakozó fény- és árnyfoltokat vetett a pislogó mécs lángja. Néha félbeszakította apót és magyarázatot kért tőle, ha pedig nagyon megfogta valami a szívét, hevesen fölkiáltott :

— Még egyszer, nagyapó, még egyszer !

Napközben a Könyv a padka vert falába vésett kis mélyedésben feküdt és ez valóságos búvóhely volt, mert egy kis deszkalap fődte s a csíkos szőtt takaró alatt senkisem vette észre. Mikor Pável még egészen kicsiny volt, vágyódó és szinte áhítatos csodálattal nézett a Könyvre, melyet sohasem látott más, csak ők hárman. Később Kurt nagyapó abból tanította meg őt olvasni és a gyermek belepirult a büszkeségbe, mikor először sillabizálta ki a Könyv első lapján feketéllő öreg betűket :

ÚJ TESTAMENTUM.

Míg az olvasás folyt, Szergej apó zajtalanul végezte a házimunkát finomformájú és rendkívül ügyes kezeivel. Ezek a keskeny, sápadt kezek szinte nőies gonddal és gyöngédséggel ápolták, becézték a gyermeket. De néha ernyedten, élettelenül hullottak apó ölébe ; ilyenkor a szeme kitágult, kéksége elfakult és halálos borzalom tükröződött benne : az öreg Szergejnek látomása volt.

Fekete éjtszaka, vörös tűzvész . . . Ég a ház, az ősi kastély . . . A lán-goló gerendák alatt vérében fekszik legyilkolt anyja, felesége, három gyer-meke . . . Ő, meg Tatjana lánya most érkeztek haza a városból ; az öreg Alexej les reájuk a kert végiben, megállítja a kocsit : Meneküljetek, uram ! . . . Parasztruhát ad nekik, pénzt, amit a rablás órájában össze tudott kapkodni . . . Keresztet vet az ájuldozó Tatjana homlokára : a kazáni Szent Szűz oltalmaz-zon ! . . . A hű kocsis elhajt velük az Ural partjáig, a révész átviszi őket . . . És aztán a futás, a szörnyű út ! Inség, állati rettenés az életért s a pokol tüzei köröskörül . . . Nem bírják tovább, meg kell halni ! . . . És akkor jön Kurt apó a fiával, — ők is bujdosnak az erdőn, fogolytáborból szökött katonatisztek. — Kurt a kezébe veszi mindnyájuk sorsát, vezeti őket . . . Aztán a két sápadt virág kinyílik a halál völgyében, összeölelkeznek . . . És most már ők is ott vannak, ahol a többi : elnyelte őket a föld . . .

— Szergej apó, ne nézz olyan messzire, nézz inkább én rám ! Lásd csak : Már megint rongyos az ingem.

Pável megtanulta Kurt nagyapától, hogy az öregebbik apót nem szabad magára hagyni, ha nagyon messzire néz, mert attól megfájdul a szíve. Azért ilyenkor mindig akadt a gyermeknek valami sürgős mondani- vagy kérnivalója.

Kurt nagyapa pedig századszor is elmondta öreg társának :

— Csak még egy kicsit tartsál ki, batyuska! Pár esztendő múlva embernyi ember lesz a fiúból, akkor aztán nekivágunk a határnak!

De Szergej apó mindig csak így felelt :

— Azt hiszed, hogy én megérem azt?

— Meg hát! Azt is megéred, hogy dédunokáid lesznek. Német leány lesz az anyjuk, — megjavítjuk a fajtádat, öreg!

Szergej apó fajtájáról sok szó esett az öregek között, mert Kurt nagyapa szánalommal tekintett ugyan a szegény muzsikra, de egészben véve ugyan-csak megvetette az oroszokat.

— Silány, rossz fajta és gyógyíthatatlanul beteg — mondta germán határozottsággal.

De Szergej apónak más volt a véleménye.

— Nem bennük van a hiba, — mondogatta fáradt tompa hangján — ők csak eszközök a sors kezében. A mélység erői mozgatják őket, titokzatos és rettentő hatalmú törvények... A mi kultúránk is megérett a halálra, mint a római... A nagy kaszás jár a földön és elpusztít mindent, amit az ember alkotott...

Szergej apó hangja elfúlt és szeme belémeredt az apokaliptikus rémekkel teli messzeségbe. De Kurt nagyapa kedélyesen a vállára ütött és nyugodtan így szólt hozzá :

— Hallgass ide, öreg! Én megmondom neked, mi fog elpusztulni: a mi rossz, beteg és korhadt. De ami értéke csak van az emberiségnek, azt mind át fogjuk menteni az új korba. Tisztulási folyamat ez, semmi más. Majd megmutatják a jó egészséges fajok, hogy mire képesek, majd ők kiszorítják a rostából a pelyvát és a szemetet, — ne félj! Hanem ez a te fajtád, ez a tehetetlen szlávság, ez olyan ám az emberiség testében, mint azok a mirigyek, amelyek minden bacillust magukba szednek és mindenestől elgennyesednek az istenadták.

Igy vitatkoztak ők újra, meg újra, ha Pável nem hallotta. De elérkezett az ideje, hogy a kemény germán szükségét érezte a fiúval is nyíltan szólni ezekről a dolgokról.

A tavasz szokatlanul enyhe volt ez évben. Bőjtelő havában már zsendült a fű az erdőszélen s a nyirfa ágai aranyos zölden rajzolódtak a lenvirágszínű tiszta égre. A muzsikovok oly korán szántottak és vetettek, mint még soha és vígan voltak, mert nagy karéj kenyeret ígértek maguknak a jövő télre. De a jó reménység napról-napra csökkent, mert ezen a tavaszon nem esett az eső. A föld megrepedezett, a mag benne maradt és a faluban úrrá lett a kétségbeesés. Ekkor egy alkonyatkor fölkerelkedtek az öreg parasztok, meg asszonyaik és Jefimmel az élükön elmentek Perkunásznak, az ős szláv istennek oltárához az erdőbe. Pável éppen rőzsét szedett Kurt apóval és tanuja lett a pogány szertartásnak. Látta a vén Jefimet a máglya tüze előtt, amint fekete kakast húzott elő, elvágta a nyakát, bekente vérével a sziklát s aztán kiterjesztett karokkal fölkiáltott.

— Ó, régi Istenek, Perun, Volosz, Dajdj! Segítsetek a ti népeteken, indítsátok meg az esőt, parancsoljátok meg a vizeknek, hogy áztassák meg a mi földjeinket!

És látta Pável, hogy a nép köréje tolong és oly mélyen meghajtja fejét, mint ünnepeken a keresztet tartó pápa előtt szokta; a vén ember pedig a leölt állat vérebe mártja ujját és azzal meghinti őket.

A gyermek hazamenet egész úton összeszorított fogakkal hallgatott. De otthon kitört belőle az elkeseredés.

— Nagyapa, miért tesznek ilyet?

— Azért, fiam, mert oroszok. — Felelte Kurt apó komolyan. — Az orosz nép tehetetlen, siránkozó, babonás és a lelke mélyén pogány. Pável hangja megremegett.

— De nem minden orosz olyan, úgy-e nagyapó? Akik tanultak, a művelt oroszok, — úgy-e, nem?

És a fiú gyöngéd tekintete Szergej apó kék szemét kereste. De az öreg elfordult és mélyen lehajolt a munkája fölé. Eszébe jutott a moszkvai jósnő, kit sohasem mulasztott fölkeresni, ha bement a városba s leküzdhetetlen vonzódása a varázslók és szellemidézők mutatványai iránt. Ő a naturalista írók művein s a legsivárabb nyugati filozófián nevelkedett és hite már régen nem volt, de az orosz miszticizmus mérges gőzei át- meg átjárták a lelkét.

Kurt apó egy pillanatilag szánakozó szeretettel nézte a lehajtott fehér főt, de aztán kegyetlenül kimondta az igazságot.

— Lényegében a műveltek is csak olyanok, mert az orosz lélek beteg. Nincs ép hite és nincs cselekvő ereje, azért uralkodnak rajta mindig idegeknek. Súlyos és tehetetlen, mint a víz; földuzzad vagy szétfolyik, a kívülálló erők nyomása szerint. Az erő, akár emberi, akár természeti erő, csak babonás félelmet és beteg képzelődéseket vált ki belőle; ez, látod, az orosz miszticizmus. Ködben és álmovilágban járnak ezen a földön, de te, Pável, más örökséget kaptál. Azért mondom el néked ezeket, hogy tudjad: milyennek nem szabad lenned.

— Nagyapa, — kiáltott a fiú hevesen — én nem leszek olyan!

Kurt apó megsimogatta a gyermek lángbaborult arcát.

— Tudom fiam, — mondta mély meggyőződéssel — te férfi leszel!

Pável boldogon simult nagyapó széles mellére, de egy pillanat múlva már odafordult a másik öreg felé. Szergej apó mélyen előrehajolva öltögetett egy rossz zsákon; látszott, hogy reszket a kezében a tű. A fiú szívét elöntötte a részvét és a gyöngédség forró hulláma, oda szaladt hozzá és összecsókolta az arcát. Apónak szelíd kék szemét könnyek borították el; őszinte büntudattal és olyan imádó szeretettel nézett föl rá, amilyennel az öreg názáreti ács nézhette a Mária fiát.

Ezalatt a szent Oroszország kenyértermő mezein végigdübörgött Sztalin földreformja. A földek nagyrésze szántatlan és vetetlen maradt, mert a gazdák, hogy kulákoknak ne minősítsék őket, sietve túladtak birtokaik nagyobb felén és csak annyit termeltek, amennyi a maguk házanépének kellett. Ezért Cseka-különítmények szállták meg a falvakat és vérrel szórták be az üres barázdákat. Majd megindultak a városok munkátlanjai a falu felé, hogy Sztalin rendeletére kollektív gazdaságokat alapítsanak. Az őslakosság kapával és kaszával fogadta őket; folyt a háború, folyt a vér mindenfelé s az éhínség réme kísérteni kezdett az orosz Kánaán fölött. Végül a Cseka rászabadította a falura a Beszbosznikovot, az ateisták szövetségét. A templomok falai ledőltek, az ikonok és a szent könyvek máglyatűzőn égtek el s a papok százait verték agyon kunyhóik küszöbe előtt.

Nagyapóék falujában minderről nem tudtak még semmit, mert a mult nyár óta nem jártak itt kalmárok. De a parasztok nem is sokat törődtek vele, hogy mit csinálnak az ő mocsaraikon túl. Az elmúlt években már hallottak róla, hogy az Atyuskát megölték s hogy az új cár nem visel koronát, azt

is hírül hozták, hogy új törvény van mindenfelé, de mindez nem nagyon izgatta őket. A muzsik tudja, hogy semmiféle törvényt nem csinálnak az ő kedvéért s ha meg van a kis zabkenyere, meg néhanap egy üveg vutkija, nyugodtan alszik a padkán.

De nemsokára betört hozzájuk a vihar szele és felébresztette őket.

Egy szép májusi délután a vízparton játszó gyermekek nagy kiáltózással szaladtak a kunyhók felé:

— Emberek jönnek a vizen át! Megjöttek a kalmárok!

Vasárnap volt éppen, a nép kiment az érkezők elé s megdöbbenve látott egy csapat siralmasan rongyos, kiéhezett és elgyötört férfit, akiknek alig volt jártányi erejük. Menekülő parasztok voltak és rendre elmondtak mindent, ami a szent Oroszország falvaiban történt az Úrnak 1929-ik esztendejében.

Nagy riadalom támadt erre a szegény muzsikovok közt; elfogta őket a rettegés, hogy az ő békességük sem tart már sokáig. Mikor hazamentek, valamennyi a kunyhója imádkozó szögletében térdepelt, hol a házi ikon mellett majdnem mindenütt meghúzódott egy agyagból gyurt, ferdeképű és bamba vigyorgású kis bálványszobor.

Ennek a napnak az estéjén Szergej apó megállt az alvó gyermek mellett. Ősz pillái alól lassan szivárogni kezdtek a könnyek s belefolytak öreg arcának keserű, mély ráncaiba.

Kurt nagyapó odament hozzá, átölelte a vállát és így szólt:

— Nézd csak, öreg, a fiút: milyen egészséges, nagy és erős! Tizenöt esztendőnek is beillenék. Nem kell megvárunk, amíg megnől; — ha üt az óra, indulhatunk.

És Kurt apó elkezdett készülni az útra, bátor és edzett hajós módjára, aki bármikor kész a tengerre szállni, ha szólítják. Most már Pávelt is beavatta a tervébe és elmondott neki a szovjetviszonyok felől annyit, amennyi okvetlenül szükséges volt. A fiú nem ijedt meg, inkább föllelkesítette a merész és kalandos szökés terve s az a boldog reménység, hogy meglátja az ígéret földjét: Kurt nagyapó hazáját.

Már kitűzték az indulás napját, de az idő ellenükre fordult. Mikor a zab kihányta a kalászát és az erdő hangos volt a párosodó madarak ujjongásától, megindultak a felhők nyugatról s a szürke égi vándorok mind ott húztak el a falu fölött. Nap-nap után s hétről-hétre szakadt az eső; a láp tengerré nőtt s a szürke ég összeért az ólomszínű vízzel.

Közben más baj is történt: az öreg Szergej meghült a nedves időben és ágyának esett. Már vidáman süttött odakint a nap s a végtelen láp újra kis tavacskákra szakadozott széjjel, de apó alig támolygott még s gondolni sem lehetett arra, hogy néhány héten belül útra keljenek.

A falu olyan volt ezidőtájt, mint a megbolygatott hangyafészek. A muzsik, ha egyszer kiköppenik szinte állati nyugalomból, teljesen elveszti a fejét s rabja lesz a legvadab rémületnek. Senkisem maradt a munkája mellett, az emberek lóttak-futottak, rémitgették egymást és tanácstalanul siránkoztak. Csak egy ember volt nyugodt a faluban, az, aki valamennyinél súlyosabb gondot hordozott a szívében: Kurt apó.

És ha Kurt apó nyugodt volt, mitől kellett volna félnie Pávelnek? Nem, az sohasem jutott eszébe, hogy féljen. Pável lelkének egyik főjellemonása a tökéletes bizalom volt. Ő olyan közvetlenül és határozottan érezte a gondviselést, mint a napsütést, vagy a levegő áramlását. És mert így volt,

egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy az élet szép és nagy dolgokat tartogat a számára. Olyan áhítatos várakozással állt a gyermek ifjúsága kapujában, mint ahogy a hívő lép a templom küszöbére.

Pável legforróbb vágya az volt, hogy legyen alkalma bátor cselekedetekre, férfias tūrésre és arra, hogy másokkal jót tegyen. Ezért boldog izgalmossal gondolt a nehéz útra, mely előttük állt. Kurt nagyapa nem fogja őt fáradtnak látni, nem bizony! Szergej apóra ő fog vigyázni; ha fölfelé kell menni, majd odatartja erős vállát neki, hogy támaszkodjék rá. Búsulni sem hagyja öregapót, majd gondol ki jó tréfákat, hogy megvidítsa. S ha kínálkozik ütközben alkalom valami derék cselekedetre, ő bizony nem fogja elszalasztani.

Hej, de lassan telt az idő indulásig! Csak az volt a szerencse, hogy Kurt nagyapa most még többet olvasott nekik, mint máskor. Mikor az eső esett, naponta kétszer is előkérte a Könyvet s ilyenkor Pável megfedekezett még az útról is. Jézus története mindig olyan megrázó erővel hatott a gyermekre, mint valóságos élmény. Az evangéliumi kor volt az ő igazi világa; abban élt, akár az őskeresztények.

Egyik nap — ragyogó szép nyári délután volt — Kurt apó így szólt Pávelhez:

— Ma valami újat fogunk olvasni.

És felütötte a Könyvben az apostolok cselekedeteiről szóló részt s felolvasta belőle Istvánnak, az első vértanúnak történetét. A gyermek arca lángolt, szeme lázas fényben csillogott s a szíve oly hevesen vert, hogy szinte reszketett belé.

«Ime, látom az egeket megnyilni és az embernek fiát az Isten jobbjára felől állani.»

— Ó, nagyapa, ez szép, ez nagyon szép!

S mikor vége volt a történetnek, Pável így kiáltott föl:

— Én is úgy tettem volna! Én is meghalnék Óérette!

Kurt nagyapa kicsit halványabb volt, mint máskor; talán mert elfáradt az olvasásban. Némán megölelte a gyermeket és sokáig úgy tartotta, jobbját a fején nyugtatva, mintha megáldaná. De Szergej apó nem lelte a helyét, jött-ment a házban és kétségbeesetten nézett maga elé.

Este a kis Pável nagy munkában volt. Nyírfaágacskákat válogatott az udvaron, aztán fűrt, faragott és nem feküdt le addig, míg össze nem állított egy kis keresztet. Mikor elkészült vele, ragyogó szemmel mutogatta apóéknak:

— Ez mindig nálam lesz és elviszem az útra is!

Aztán maga mellé tette a keresztet és úgy feküdt le.

Mikor a gyermek már aludt, Szergej apó hevesen nekitámadt Kurtnak:

— Miért olvastad el neki azt? Mártírt akarsz csinálni ebből a gyermekből?

Kurt egy mélységes pillantást vetett rá, azután csendesen így szólt:

— Én is kérdezek tőled valamit, batyuska. Sohasem gondoltál még arra, hogy mi lesz akkor, ha nem sikerül megmenekülnünk?

Szergej sápadt rémülettel meredt rá, ő pedig ünnepi komolysággal folytatta:

— Ha emberi lehetőség van rá, én karomra veszem a gyermeket és átviszem tűzön és vízen. De ha nem lehet... Mondd, azoknak a kezébe adnád őt? Rájuk bíznád a Pável lelkét?

— De neki élnie kell! — mondta Szergej apó és egész testében reszketett.

— Élni fog, ha Isten úgy akarja, — felelt az öreg germán szilárdan. — Én csak egyet tudok: azt, hogy az ő életének magasabb célja van és ahhoz el kell érnie, akár eljutunk szabad földre, akár nem. Aludj békességgel, batyuska és bízd Istenre a sorsunkat!

Két nappal ezután egy Cseka-különítmény átkelt a mocsáron és birtokába vette a falut. Velük volt a Beszbosznikov egy embere is s mindjárt hozzáfogtak vizsgálatot tartani a törvényen kívül élő muzsikok közt. Nagypapók a falu végén laktak, az ő kunyhójuk volt az első az ítélet útjában.

— Kulákok vagytok: külön építettétek az istállót a háztól!

Csakugyan külön építették; ez volt az ő egyetlen fényezésük, hogy nem laktak együtt az állatjukkal.

De odabent a házban meg volt elégedve a vörös parancsnok, mert nem látta az imádkozó szögletet, még egy szentkép sem lógott a falon.

— Ügylátszik, nektek van eszetek, batyuska. No majd meglássuk, talán még sem sorozunk a kulákok közé.

De a Beszbosznikov embere, egy gonoszképű, kancsal grúz, aki sokáig nézegette felváltva Kurt apót, meg Pávelt, csak megcsóválta a fejét, aztán odament a fiúhoz.

— Tudsz-e imádkozni? — kérdezte alattomos vigyorgással.

— Tudok — mondta Pável nyugodtan, de idegenkedve nézett rá.

— A Miatyánkat is tudod?

— Hogyne tudnám!

— Mondd el, ha tudod!

Pável habozott egy pillanatig, mert az érzése tiltakozott ellene, hogy a visszataszító idegen előtt imádkozzék, de vonakodását mindjárt legyőzte az a gondolat, hogy a hitét bármikor és bárki előtt be kell vallania. Összetette hát a kezét és a kis ablakon át egyenesen az égre nézve, elmondta az Úr imáját.

— Szép, szép! Dehát hol a kenyér?

Pável nem értette és csodálkozó pillantást vetett rá.

— Kenyeret kértél az Istenedtől, nemde? «Add meg a mi mindennapi kenyerünket...» Hát hol a kenyér? Nem látom sehol, nem adott az öreg, úgy-e?

Pável fölkapta a fejét s rémült utálattal nézett a vigyorgó arcra.

A grúz odalépett hozzája s megsimogatta a karját.

— De én adok neked, fiúcska! A szovjet gondoskodik rólad, jobban, mint a te Istened. Nesze, ezt ő küldi neked: egyél!

Belenyúlt a zsebébe, fehér cipódarabot húzott elő és odanyujtotta a gyermeknek. De Pávelnek minden vére az arcába szökött, ledobta a kenyeret a lába elé és ezt kiáltotta neki:

— Nem kell! És ne gúnyold az Istent!

A Cseka-tiszt a kancsal vállára ütött.

— Ezt jól kiszedted belőle, batyuska. Majd gondunk lesz a kis vadmacskára, — megneveljük!

S egy szót sem vesztegetve többé a háznépre, ment tovább a szegény muzsikok kunyhóiba, akik reszketve hullottak térdre a szuronyok előtt.

Kurt nagypapa pedig odament a fiúhoz, a vállára tette két kezét s mélyen a szemébe nézve, így szólt hozzá:

— Pável, neked érezned *kell*, hogy Isten szüntelenül veled van és nem szabad félned sohasem !

— Nem félek, nagyapa ! — mondta a gyermek emelt fővel s szemének édes ibolyaszínében megvillant az acél fénye.

A szomszédból most éles kiáltozás és sírás hallatszott, aztán előjöttek a katonák, szentképekkel s a házi ikonnal megrakodva. Pavlovna Anna, a Pável dajkája, sírva szaladt utánuk.

— Ne vegyétek el, batyuskák, ne vegyétek el, az Isten szerelmére !

De a katonák eltaszigálták az asszonyt s a képeket leszórták az utcára, nagyapóék háza elé, mert úgy parancsolták nekik.

Házról-házra jártak s ami vallásos vonatkozású tárgyat csak találtak, azt mind összehordták Pávelék elé. A muzsikovok nem mertek ellenkezni, csak itt-ott nyúlt egy reszkető kéz a drága holmik után s elvétele csuklott fel egy hangos zokogás. Jefim jó előre beszaladta a falut s odasúgta az embereknek.

— Adjatok oda mindent ! Majd elvisszük a fekete kakast az öreg Isten oltárára és nem lesz semmi bajotok !

Aztán fölkinálkozott segítségül a katonáknak és buzgón cipelte a képeket és feszületeket az egyre növekvő dombra.

Pável meglátta az ablakból, hogy mit csinál a vén Jefim. Hevesen megfordult, hogy odahívja Kurt nagyapát, de az éppen a vén Szergejt ápolgatta, aki nagyon odáig volt. A gyermek nem tudta a lelkére venni, hogy Jefim oly gonoszul cselekedjék, kiszaladt hát a ház elé és rákiáltott :

— Hagyd abba Jefim, ne segíts nekik ! Szégyen, gyalázat, amit művelsz, — hagyd abba !

A samán régen gyűlölte már ezt a gyermeket, gyilkost pillantást vetett rá és feléje mutatott piszkos, görbe ujjával :

— Ezeknél is van kereszt, csak eldugták ! Én láttam este az ablakon át, a gyerek térdelt előtte.

— Gyerünk hát, — mondta az egyik katona — kutassuk ki őket !

Pávelnek csak egy gondolata, egy érzése volt : Nem szabad megengedni, hogy odabent kutassanak, mert megtalálják a Könyvet.

— Nem kell bemenni, — kiáltotta — itt van !

S előhúzta ruhája alól a kis nyírfakeresztet és magasra emelte, hogy mindenki lássa.

Kurt nagyapa ekkor szaladt ki a gyermek után és gyorsan melléje állt.

— Erigy onnét, — kiáltott rá egy baromi képű katona, — hadd puskázom le azt a verebet !

A különítmény parancsnoka, aki végigjárta már a falut, most ért vissza embereivel. Megállt Pávellel szemben, összeráncolta a szemöldökét és rárivalt a fiúra :

— Hajítsd oda azt a lomot a többi közé !

De a kis Pável két kezébe fogta a keresztet és szívére szorította. A parancsnok elvörösödött dühében és mégegyszer rákiáltott :

— Engedelmeskedjél, kölyök vagy meghalsz !

A gyermek nem mozdult, csak a szemét emelte föl az égre.

— Sorakozz ! — kiáltott a tiszt és a katonák felsorakoztak Pávellel szemben.

Kurt nagyapa ekkor mögéje állt s két erős karjával átölelte.

— Itt vagyok, Pável, — mondta neki — együtt megyünk !

De a katonák kitépték a karjából a gyermeket és eltaszigálták őt.

— Terád majd később kerül a sor!

A parancsnok ezalatt merően nézte a fiút. Csodálta rendkívüli bátorságát és azon gondolkozott, hogy nem öleti meg, hanem beéri a megfélemlítéssel és majd katonát nevel belőle.

— Célozz! — kiáltott harsányan, de intett a legényeknek, hogy várjanak.

Tíz puskacső villámgyors mozdulattal Pável szívének fordult. Ekkor a gyermek arca hirtelen kipirult, karját kitárta s szemét az égre szögezve, hangosan felkiáltott:

— Nagyapa, látom... Én is látom! Megnyílik az ég... Ő van ott, — Jézus!

— Tüzelj! — kiáltott a parancsnok veszett dühvel.

A sortűz eldőrdült és a kis Pável lehanyatlott. Nagyapó odarohant hozzá, a karjába ölelte és lecsókolta megtört szemeit. Aztán fölvette a kis nyírfakeresztet és magasra emelte.

— Emberek, — kiáltotta — mit akartok: barmok módjára élni vagy pedig követni ezt a gyermeket, aki előttünk ment az Istenhez!

Most hátul a nép között is fölkiáltott egy hang:

— A gyermek látta Jézust!

S ez a néhány szó, mint a visszhang, végigzúgott az utcán.

A nép reszketve bújt össze, de egyszer csak kivált közülük egy férfi, aztán egy másik, egy harmadik s végül már tízen voltak; — tíz szegény, tompalelkű, félig pogány muzsik, akik egész életükben vakon tapogatództak a világosság felé és most elindultak a kis Pável után, mert ő látta Jézust.

Mikor odaértek Kurt apó mellé, a Cseka-tiszt rájuk ordított:

— Mit akartok?

— Add vissza, batuska, a szentjeinket, — mi nem hagyjuk el a hitet!

A parancsnok intett a katonáknak s a puskák csöve célba vette a kis csapatot.

Ekkor nagyapóék háza felől is elindult egy fehérhajú, vánszorgó öreg, aki eddig összeroskadva térdelt a küszöbön s ahogy csak gyenge lábai bírták, sietett a puskák csöve elé.

— Várj meg, Pável — én is jövök!

És Szergej apó ráborult a kis Pável testére, behúnyta a szemét és megbékélt szívvel várta a halált.

Kurt nagyapa pedig még egyszer magasra emelte a kis nyírfakeresztet és nagy fenszóval felkiáltott:

— Hiszek egy Istenben!

Többet nem tudott szólni: a fegyverek megdőrdültek, a kereszt földre hullott s a hitvallók mindnyájan ott feküdtek már a kis Pável körül.

Az orosz pusztaságra leszállt az éjtszaka; halálos csönd lett és vigasztalan sötétség. És a föld, mely beitta a mártírok vérének, felsóhajtott az égre:

— Isten! Isten! Mikor elégeled meg már a vérhullást, — mikor hozod el a hajnalt?

Koszorús Istvánné.